

SSSR U DRUGOM SVETSKOM RATU

Za pola veka od velikog Oktobra, SSSR je izrastao u jednu od najrazvijenijih država sveta, a socijalizam je postao praksa miliona ljudi i u nizu drugih zemalja. Više od četvrt veka SSSR je bio jedina socijalistička država u svetu, izložen nasrtajima međunarodne reakcije, koja je htela da ga uništi ili omete njegov razvoj. Tek rođena sovjetska republika morala je četiri godine da se s oružjem u ruci bori protiv snaga kontrarevolucije i intervencije svetskih imperijalističkih sila, a već nakon manje od dve decenije relativno mirnog razvitka bila je prinuđena da opet četiri godine učestvuje u najtežem i najstrašnijem ratu u istoriji, u ratu protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika i da snosi osnovni teret tog rata na svojim plećima.

Pojava fašizma i njegovo jačanje, naročito u Nemačkoj, bio je rezultat dalje krize imperijalizma posle prvog svetskog rata. Fašizam i militarizam su se drastičnim merama i metodama obračunavali s radničkim pokretom i svim što je napredno i slobodoljubivo. Istovremeno, fašističke države — Nemačka, Italija i Japan — od početka su ispoljavale težnju da silom izvrše novu podelu sveta i ostvare svetsku hegemoniju. One su gazile sve postojeće međunarodne ugovore i obaveze i najotvorenije atakovale na nezavisnost, prvenstveno malih i nerazvijenih država. Mandžurija, odnosno Kina, Etiopija, Španija, Austrija, Čehoslovačka i Albanija bile su žrtve agresivne politike fašističkih država u periodu od 1931. do 1939. godine. Fašistička agresija u ovom periodu stvarno je predstavljala uvod u drugi svetski rat.

Takvom razvoju događaja i jačanju fašističkih država, naročito Nemačke, i njenoj sve većoj agresivnosti, doprinela je popustljivost vladajućih krugova vodećih sila iz pobedničke Antante. Ovi krugovi su računali da će jačanjem privredne i vojne moći fašističkih zemalja, u prvom redu fašističke Nemač-

ke, biti stvorena udarna snaga za uništenje SSSR i revolucionarnog radničkog pokreta — u Evropi naročito. Antikomunistička hajka i antisovjetska histerija fašističkih vladodržaca, sklapanje pakta protiv Kominterne između Nemačke, Japana i Italije 1936. i 1937. godine i slično — podgrejavale su takve iluzije vladajućih krugova zapadnih velikih sila. Popustljivost tadašnjih vlada vodećih zemalja zapadne Evrope fašističkim silama, u prvom redu na račun malih naroda — što je dostiglo vrhunac zloglasnim Minhenskim ugovorom 1938. godine — samo je povećavala apetite fašističke Nemačke i njenih saveznika za svetskom dominacijom.

Fašistička Nemačka je od dolaska Hitlera na vlast izvanredno mnogo podigla svoju ekonomsku i vojnu moć; ona je izgradila najsavremenije opremljene i veoma dobro obučene milionske oružane snage, a da u tome nije naišla na ozbiljniji otpor zapadnoga sveta, njihovih vodećih vrhova. Brzi slom većine kapitalističkih država bio je rezultat kapitulanstva i izdaje većine vodećih političkih i vojnih krugova. Posledica politike podrške i popuštanje fašističkim silama i očekivanja da će fašistička agresija biti usmerena protiv SSSR bilo je prihvatanje, između ostalog, pogrešnih koncepcija u oblasti odbrane i uopšte slaba pripremljenost za odbranu od agresije.

U težnji za evropskom, a zatim i svetskom hegemonijom, hitlerovski fašizam, izgrađen na toj osnovi, neminovno se morao sukobiti i sa SSSR, osnovnom antiimperijalističkom snagom uopšte.

Ulaskom SSSR u rat nastale su bitne promene u odnosu snaga zaraćenih strana, što je odlučujuće uticalo na tok rata. Rat protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika, osnovnog i najvećeg neprijatelja radničke klase i progressa uopšte, bez obzira na to koje sve snage i s kojim sve ciljevima su učestvovalе u njemu, objektivno, istorijski, od početka je bio pravedan — oslobodilački rat. Ulazak SSSR u rat još više je ojačao demokratski sadržaj i oslobodilačke ciljeve rata protiv fašizma. To je bio veliki podstrek revolucionarnim, oslobodilačkim snagama u Evropi i njihovoj borbi protiv fašizma. U vojnostrategijskom pogledu, dotad nepobediva nemačkofašistička armija sudarila se s najvećom i najmoćnijom oružanom silom u Evropi — sa Sovjetskom armijom. Aktivne vojno-političke snage uključene u neposrednu borbu protiv evropskih fašističkih sila višestruko su porasle. Angažovanje osnovnih vojnih snaga fašističke Nemačke protiv SSSR stvorilo je relativno povoljnu strategijsku situaciju za narodnooslobodilačke snage u okupiranim zemljama da se organizuju i povedu odnosno pojačaju oružanu borbu.

Ulaskom SSSR u rat nastali su povoljni uslovi za stvaranje široke antihitlerovske odnosno antifašističke koalicije, na čelu sa tri velike sile — SSSR, SAD i Velikom Britanijom. Postalo je očevidno da je evropski kontinent, a to je konkretno značilo u prvom redu sovjetsko-nemački front, od odlučujućeg značaja za tok i ishod celog rata, za interese svih naroda i država bez razlike. Već dan posle napada hitlerovske Nemačke na

SSSR, vodeći državnici SAD i Velike Britanije, u poznatoj Atlantskoj povelji izjavili su spremnost svojih zemalja da pomognu SSSR. Ugovori između zapadnih velikih sila i SSSR u toku 1942. godine o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći bili su izraz jačanja saradnje triju vodećih antifašističkih sila i stvaranja antihitlerovske koalicije¹, i porasta snaga i političkog prestiža ove koalicije u svetu uopšte.

Veliki otadžbinski rat SSSR protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika bio je izuzetno težak i žestok. On je stavio na surovu probu sve materijalne i duhovne vrednosti zemalja dvaju potpuno suprotnih sistema. Sve te vrednosti ispoljene su na poprištima oružane borbe, kroz bitke i bojeve oružanih snaga zaraćenih zemalja, u kojima je odlučivan ishod ovog gigantskog sudara. Osnovne karakteristike razvoja najvažnijih događaja na sovjetsko-nemačkom frontu ubedljivo pokazuju da su SSSR i Crvena armija pokazali veliku superiornost.

Hitlerovi stratezi su planirali „munjevit rat” i protiv SSSR. Oni su računali da će s moćnom armijom od oko pet miliona do zuba naoružanih vojnika do kraja 1941. godine uništiti Sovjetsku armiju i porobiti SSSR. Zbog propusta u sprovođenju odbrambenih mera i drugih grešaka u vezi s kultom Staljina, nemačkofašistička armija iznenadila je Sovjetsku armiju. I pored vrlo teške situacije u kojoj se SSSR našao u početku rata, otpor Sovjetske armije i naroda svakim danom je sve više jačao. U žestokim odbrambenim borbama u oblasti Smolenska, zapadnoj Ukrajini, u rejonu Odese, Krima i Sevastopolja, na prilazima Lenjingradu itd., Sovjetska armija je nanosila ozbiljne gubitke fašističkoj armiji, usporavala njeno napredovanje i već prvih meseci ratnih dejstava dovela u pitanje „munjeviti rat” i uopšte planove fašističke strategije. Zbog toga su nemački stratezi planirali da se po svaku cenu zauzme Moskva. U tu svrhu Hitlerova Vrhovna komanda je početkom jeseni 1941. godine na centralnom moskovskom pravcu koncentrisala veoma jake snage kako bi rat što pre dovela u završnicu. U bici koja se odvijala na frontu širine oko 750 km, a dubine oko 400 km i trajala oko 6 meseci, i u kojoj je s obe strane učestvovalo oko 150 divizija, preko 20.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, 3.000 tenkova i oko 2.000 aviona, Sovjetska armija je slomila udarnu moć nemačkofašističke grupacije. To je bio prvi veliki poraz nemačkofašističke armije u drugom svetskom ratu. Moskovska bitka predstavljala je kraj ne samo fašističke doktrine „munjevitog rata” i sposobnosti nemačke armije da nastupa istovremeno na više strategijskih pravaca. Sovjetska armija je u ovoj bici pokazala sposobnost ne samo da se uporno

¹ Prvog januara 1942. predstavnici 26 država objavili su deklaraciju o zajedničkim dejstvima protiv fašističkog agresora, a od jula 1941. do novembra 1942. godine 16 država je objavilo rat Nemačkoj, a 10 država prekinulo s njom diplomatske odnose.

brani nego i da ofanzivnom operacijom strategijskog razmera lomi i natera na odstupanje armiju koja dotad nije znala za veće poraze. Rezultati Moskovske bitke imali su veliki moralno-politički značaj za SSSR i njegovu armiju i za antihitlerovsku koaliciju u celini.

No Moskovska bitka još nije predstavljala i kraj ofanzivne moći hitlerovske armije na sovjetsko-nemačkom frontu. Koristeći ogromne privredne mogućnosti Evrope i odsustvo opasnosti od otvaranja novog fronta na evropskom kontinentu, Nemačka je uspela da u proleće i leto 1942, dovuče sveže snage² i usmeri svoje glavne napore na južni strategijski pravac, sa ciljem da zauzme bogata naftonosna područja Kavkaza i važne privredne rejone u donjem toku Dona i Volge, liši SSSR i Sovjetsku armiju ovih važnih izvora snabdevanja i onesposobi ih za vođenje rata. Jula 1942. godine otpočela je u oblasti Dona i Privoložja najveća bitka u drugom svetskom ratu i u istoriji ratova uopšte, čuvena Staljingradska bitka, koja je s nesmanjenom žestinom trajala više od pola godine. O obimu i žestini ove bitke svedoči činjenica da je s obe strane u njoj, u pojedinim etapama, na prostoru od oko 100.000 km² učestvovalo preko dva miliona vojnika, preko 2.000 tenkova, 2.300 aviona i oko 25.000 artiljerijskih oruđa i minobacača. Bitka se završila potpunim porazom nemačkofašističke armije i armija njenih saveznika.

Pobedom Sovjetske armije u Staljingradskoj bici nastao je preokret u ratu između fašističke Nemačke i SSSR, što je praktički značilo i preokret u ratu između antifašističke koalicije i evropskih fašističkih zemalja uopšte. Strategijsku inicijativu preuzela je Sovjetska armija. U ovoj bici Sovjetska armija se pokazala sposobnom ne samo da slama napadnu moć i nagoni na odstupanje nemačkofašističku armiju nego i da okružava i uništava njene krupne grupacije. Porazom u ovoj bici poljuljana je vera fašističke Nemačke i njenih saveznika u pobedu, što je bio preduslov za raspadanje fašističke koalicije, koje je otpočelo u 1943. godini. S druge strane, antifašistička koalicija se još više učvrstila, a ugled SSSR i Sovjetske armije silno porastao. I pored velikog poraza na Volgi i Donu, poraza koji je promenio odnos snaga u korist Sovjetske armije, i gubitak velikog dela okupirane teritorije, nemačka armija je i dalje predstavljala ozbiljnu snagu. U leto 1943. godine nemačka Vrhovna komanda uspela je da na frontu u oblasti Kurska i Orela prikupi moćnu strategijsku grupaciju,³ sa ciljem da protivofanzivom povrati strategijsku inicijativu koju je izgubila u Staljingradskoj bici, i preokrene tok rata u korist hitlerovske Nemačke. U ovoj „poslednjoj bici za pobedu Nemačke“, kako su Kursku bitku nazivali nemački generali, Sovjetska armija je

² 25 divizija iz rezerve, od kojih je 12 divizija dovukla iz zapadne Evrope, bilo je upućeno na južni strategijski pravac.

³ Oko 70 divizija sa 900.000 vojnika, oko 10.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, sa 2.700 tenkova i samohotki i oko 2.000 aviona.

potpuno razbila nemačke snage i stvorila uslove za izvođenje ofanzivnih operacija širokih razmera na celom sovjetsko-nemačkom frontu. U toku 50 dana, koliko je trajala ova žestoka bitka, nemačka armija izgubila je preko pola miliona vojnika i glavninu tenkovskih snaga.

Kurskom bitkom definitivno je likvidirana ofanzivna sposobnost nemačke armije na sovjetsko-nemačkom frontu. I ne samo to. Protivofanziva kod Kurska prerasla je do kraja 1943. i početkom 1944. godine u opšte strategijsko nastupanje Sovjetske armije na celom frontu od Baltika do Crnog mora. Ta ofanziva se tokom 1944. godine slila u zajedničku ofanzivu armije antihitlerovske koalicije sa istoka i zapada (posle otvaranja drugog fronta, sredinom 1944. godine) i dovela do potpune kapitulacije nemačkofašističke armije i sloma glavne fašističke sile — hitlerovske Nemačke, 9. maja 1945. godine. Na pobedničkom putu Sovjetske armije, posle Kurske bitke izveden je niz zamašnih operacija, kao što su razbijanje blokade Lenjingrada i Beloruska, Jaši-kišinjevska, Budimpeštanska, Vislo-oderska, Berlinska operacija itd. u kojima su uništene krupne grupacije nemačke armije i pružena pomoć narodima Evrope u borbi za oslobođenje od fašističke okupacije i ugnjetavanja.

Iskustva i konačni rezultati rata ubedljivo govore da je sovjetska ratna veština odnosno sovjetska vojna strategija, koja se oslanjala na sovjetski socijalistički sistem i punu podršku sovjetskog naroda, bila superiorna strategiji i vojnoj veštini fašističkih agresora. Sovjetska armija bila je sposobna da nanosi poraze hitlerovskoj armiji ne samo pri povoljnom ili čak pri izbalansiranom odnosu snaga i sredstava nego i pri nepovoljnom odnosu, što nikada nije bio slučaj sa hitlerovskim Vermahtom. Moskovsku bitku, na primer, Sovjetska armija je dobila u uslovima značajne opšte nadmoćnosti nemačke armije u broju ljudi i ratne tehnike.⁴ Staljingradsku bitku Crvena armija je dobila u uslovima izjednačenog odnosa snaga. Posle ove bitke odnos snaga se znatno promenio u korist Sovjetske armije.

Primeri mnogobrojnih operacija i bitaka govore da je sovjetska ratna veština u periodu od Moskovske do Kurske bitke s velikim uspehom rešavala probleme vezane za odnos između strategijske odbrane i strategijskog napada i prelaza iz jednog u drugi vid dejstva u uslovima neprijateljeve opšte nadmoćnosti ili približne izjednačenosti u snagama i sredstvima. Sovjetska armija je sistemom dubokih odbrana, umešno i smelo, koristeći faktor prostora, najpre lomila napadnu moć protivnika i iscrpljivala njegove snage, da bi u pravom trenutku iz-

⁴ U decembru 1941. nemačke snage na nemačko-sovjetskom frontu imale su, pored ostalog, oko 900.000 vojnika i oficira i oko 4.000 artiljerijskih oruđa više nego Sovjetska armija.

vela protivudar radi potpunog razbijanja protivničke strategijske grupacije i prešla u protivofanzivu.

U ofanzivnim operacijama — bilo da su izvođene po izvršenju protivudara bilo da je reč o uzastopnim operacijama — sovjetska ratna veština je veoma umešno i uspešno rešavala pitanja proboja fronta, okruživanja i uništenja krupnih protivničkih grupacija.

Veoma su značajna i iskustva sovjetske ratne veštine, posebno sovjetske strategije, u rešavanju niza drugih pitanja iz priprema i izvođenja krupnih operacija. Tako je, na primer, sovjetska strategija u svim velikim bitkama i operacijama pokazala veliku umešnost u određivanju pravca glavnog udara, u izvođenju smelih manevara, u izboru trenutka za uvođenje rezervi u borbu itd.

Najvažnije bitke i operacije na sovjetsko-nemačkom frontu o kojima je bilo reči, a i bezbroj drugih operacija i bojeva, dovoljno jasno govore da je Sovjetska armija nanela odlučujuće udarce nemačkofašističkoj armiji, što je bilo od najvećeg značaja za pobedu antifašističke koalicije u drugom svetskom ratu. Tome u prilog ide i činjenica da su na sovjetsko-nemačkom frontu u početku bile angažovane 153 divizije i dve brigade, od ukupno 214 divizija i 7 brigada, sa koliko je Nemačka raspolagala neposredno pred napad na SSSR. U maju 1942. godine tj. pred početak Staljingradske bitke, od ukupno raspoložive 232 divizije i 10 brigada, Nemačka je na sovjetsko-nemačkom frontu imala 178 divizija i 8 brigada ili oko 80 odsto snaga kopnene vojske. I posle otvaranja drugog fronta, sredinom 1944. godine, nemačke snage na sovjetsko-nemačkom frontu bile su znatno veće nego u svim ostalim delovima Evrope.⁵

U toku celog rata Sovjetska armija je uništila odnosno izbacila iz stroja oko 500 nemačkih divizija i oko 100 divizija nemačkih saveznika. Istovremeno, armije zapadnih sila izbacile su iz stroja 173 divizije Nemačke i njenih saveznika.

Svakako treba istaći da se doprinos saveznika u ratu protiv fašističke Nemačke ni izdaleka nije iscrpljivao samo neposrednim učešćem na kopnenim bojištima. Oni su, na primer, dejstvima na moru angažovali osnovne pomorske snage fašističke Nemačke i vezali veliki deo fašističkog ratnog vazduhoplovstva. Aktivni front u Africi, zatim strategijske invazije, a posebno otvaranje fronta u zapadnoj Evropi, nosili su deo fundamentalnog strategijskog doprinosa porazu fašizma. U tom okviru ne treba zaboraviti ni značaj materijalnog doprinosa zapadnih saveznika. Neosporno je da su odlučujući zna-

⁵ 1. januara 1945. godine na sovjetsko-nemačkom frontu bilo je 178 divizija i 8 brigada ili 57 odsto svih nemačkih snaga kopnene vojske, dok je istovremeno na zapadnom frontu bilo 119 divizija ili 38 odsto nemačkih kopnenih snaga.

čaj za sudbinu rata imala dejstva na kopnenim bojištima, a tu je presudnu ulogu odigrala Sovjetska armija. Isto tako, nema nikakve sumnje da su uspjesi Sovjetske armije u Moskovskoj, Staljingradskoj, Kurskoj i drugim bitkama i operacijama u prvoj polovini rata, omogućili zapadnim saveznicima da organizuju i prikupe velike kopnene snage za prenošenje operacija iz Severne Afrike, najpre u Italiju, a zatim i u Zapadnu Evropu.

Značajan doprinos dao je SSSR i u ratu protiv Japana avgusta 1945. Ulazak SSSR u ovaj rat doprineo je da dalji otpor Japana postane besmislen, što je takođe uticalo da ubrzo dođe do njegove kapitulacije.

Činjenica da je SSSR po broju stanovnika i geografskom prostranstvu najveća evropska država, i da je po privrednim izvorima i industrijskoj proizvodnji, a i po broju i opremljenosti oružanih snaga bio jedna od najmoćnijih država pred rat — bila je, svakako, od velikog značaja za njegovu ulogu u ratu protiv fašizma. To je moglo doći do punog izraza samo u najtešnjoj povezanosti s karakterom sovjetskog socijalističkog sistema i duboko pravednim ciljevima velikog otadžbinskog rata. Socijalistički društveni sistem i pravedni, oslobodilački ciljevi rata bili su glavni izvori snage i odlučnosti boraca Sovjetske armije i naroda, i osnova na kojoj se KPSS i sovjetska država mogla da mobilise i pokrene sve snage i sredstva zemlje u ratu protiv fašističkih država.

Vrlo teško bi bilo izdvojiti najistaknutije herojske podvige sovjetskih ljudi kada celo delo sovjetskog naroda i njegove armije predstavlja izvanredni podvig. Svetu je poznata tronedeljna herojska odbrana male posade u Brestovskoj tvrđavi. Masovno herojstvo, požrtvovanje i samoodricanje naročito su pokazali vojnici i starešine Sovjetske armije i sovjetski građani prilikom dugotrajne odbrane gradova — Odese, Sevastopolja, Lenjingrada, Staljingrada (Volgograda) itd. Oko 632.000 građana Lenjingrada umrlo je od gladi i hladnoće, ali odbrana grada-heroja nije popustila.

Masovni heroizam i požrtvovanje pokazali su sovjetski ljudi i na privremeno okupiranim delovima sovjetske teritorije. U pozadini nemačkofašističkog fronta razgoreo se širok partizanski pokret i aktivnost ilegalnih partizanskih organizacija. Preko milion sovjetskih građana borilo se u sastavu partizanskih jedinica ili u ilegalnim organizacijama. Počev od leta 1942. godine nemačkofašistička komanda bila je prinuđena da oko 10 odsto svojih divizija angažuje protiv partizanskih snaga.

U početku rata SSSR je izgubio važne privredne rejone, teritoriju sa oko 80 miliona stanovnika, na kojoj je proizvedeno 71 odsto željeza, 58 odsto čelika, 63 odsto uglja od ukupne proizvodnje, teritoriju koja je predstavljala 47 odsto ukupnih obradivih površina SSSR. Teško da je u istoriji bilo primera da je jedna država posle takvih gubitaka mogla da se održi.

A SSSR ne samo što se održao nego je njegova odbrambena sposobnost jačala. Zahvaljujući svestranom zalaganju i natčovječanskim naporima svih sovjetskih građana, tokom leta i jeseni 1941. godine evakuisano je iz zapadnih u istočne rejone SSSR preko 1.500 većih preduzeća, od čega 1.360 krupnih preduzeća vojne industrije i oko 10 miliona stanovnika. Već u jesen 1942. godine u istočnim rejonima; Uralu, Sibiru Kazahstanu i Povolžju industrijska proizvodnja povećana je dva puta u poređenju sa 1940. godinom, vojna od 5 do 27 puta. U toku rata sovjetska industrija isporučila je svojoj armiji pored ostalog 489.900 artiljerijskih oruđa i minobacača, 136.800 aviona, 102.500 tenkova i samohodnih oruđa itd. znatno nadmašivši ratnu proizvodnju fašističke Nemačke.

Od veoma velikog značaja za pobjedu nad fašističkom Nemačkom bila je pravilna orijentacija sovjetske politike na jačanje antifašističke koalicije od početka do kraja rata. Stvaranje i jačanje ove koalicije onemogućilo je fašističkim državama da na platformi antikomunizma izoluju SSSR od ostalih antifašističkih snaga. Naprotiv, umesto izolacije SSSR, fašističke zemlje, na čelu sa hitlerovskom Nemačkom, same su dospеле u izolaciju.

Narodi Jugoslavije ponose se što su u borbi protiv fašizma bili dostojni saveznici sovjetskog i drugih naroda antifašističke koalicije. Pod rukovodstvom KPJ i druga Tita, oni su u vreme kada je SSSR sa svojom armijom preživljavao najteže dane, smelo pošli u oružanu borbu protiv okupatora, dajući na taj način svoj doprinos opštoj borbi protiv fašizma i ispunjavajući internacionalistički dug radničke klase Jugoslavije prema prvoj zemlji socijalizma.

General armije
Ivan GOŠNJAK